

ETAP II

30.01.2009

Zadania teoretyczne

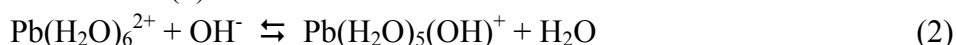
ZADANIE 1

Kwasowe właściwości akwajonów ołowiu(II)

Rozpuszczone sole ołowiu(II) mogą ulegać hydrolizie prowadzącej do zakwaszenia roztworu. W rzeczywistości proces ten jest dysocjacją kwasową akwajonów ołowiu(II) (mających właściwości kwasu Brønsteda) w roztworach. Zakładając, że w sferze hydratacyjnej jonu ołowiu(II) znajduje się 6 cząsteczek wody, równowagę dysocjacji można opisać równaniem (1):

Produkt reakcji, $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+$ można też uważać za wynik kompleksowania jonów ołowiu(II) przez jony OH^- , opisanego równaniem (2):

Ołów i jego związki są silnie toksyczne. Istotne zagrożenie dla środowiska mogą stanowić zużyte akumulatory samochodowe, a w nich m.in. słabo rozpuszczalny siarczan(VI) ołowiu(II). Ponieważ jednak ołów(II), jak wspomniano wyżej, wykazuje właściwości kwasowe, to rozpuszczalność PbSO_4 i związane z tym zagrożenia będą zależały od pH środowiska, w jakim osad ten się znajduje.

Polecenia:

- (3 pkt.) Korzystając z podanej niżej wartości stałej trwałości kompleksu $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+$ wyznacz wartość stałej dysocjacji kwasowej, K_a , dla akwajonów $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}$ uczestniczących w równowadze (1).
- (4 pkt.) Oblicz pH roztworu $\text{Pb}(\text{NO}_3)_2$ o stężeniu $0,1 \text{ mol/dm}^3$ i oceń, jaki procent rozpuszczalnych form ołowiu(II) występuje w postaci $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+$.
- (2 pkt.) Podobnie jak dla typowych słabych kwasów, przy rozcieńczaniu roztworu $\text{Pb}(\text{NO}_3)_2$ stopień dysocjacji z wytworzeniem $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+$ będzie wzrastał. W roztworze $\text{Pb}(\text{NO}_3)_2$ o stężeniu 10^{-5} mol/dm^3 stopień dysocjacji będzie już dość duży. Oblicz, do jakiej wartości pH (np. przez zakwaszenie za pomocą HNO_3) należy doprowadzić roztwór $\text{Pb}(\text{NO}_3)_2$ o stężeniu 10^{-5} mol/dm^3 , aby zawartość formy $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+$ wśród rozpuszczalnych form ołowiu(II) nie przekraczała 1%.
- (8 pkt.) Oblicz i porównaj rozpuszczalność molową PbSO_4 w roztworach o pH = 4 i pH = 8. Dla roztworu o pH = 8 określ, jaki procent całkowitej zawartości rozpuszczalnych form ołowiu(II) stanowi $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+$. (W obliczeniach można pominąć efekt protonowania jonów SO_4^{2-}).
- (3 pkt.) Napisz odpowiednie równanie Nernsta i oblicz potencjał elektrody z metalicznego ołowiu zanurzonej w nasyconym roztworze PbSO_4 , przy pH = 4 i pH = 8 (w temp. 25°C). (W obliczeniach potencjału należy uwzględnić tylko te jony ołowiu(II), które nie uległy hydrolizie, czyli $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}$.)

Stała trwałości kompleksu $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+$: $\beta = 3 \cdot 10^7$

Iloczyn rozpuszczalności PbSO_4 : $K_{s0} = 1,6 \cdot 10^{-8}$

Potencjał standardowy dla układu Pb^{2+}/Pb : $E^0 = -0,126 \text{ V}$

Iloczyn jonowy wody: $K_w = 10^{-14}$

Stała gazowa: $R = 8,314 \text{ J/(mol K)}$

Stała Faraday'a: $F = 96484 \text{ C/mol}$

ZADANIE 2

Aktywny metal

Pierwiastek **X** jest bardzo szeroko rozpowszechniony w przyrodzie, ale występuje wyłącznie w postaci związków. Zawierają one tylko jeden izotop tego pierwiastka, w którym liczba neutronów jest o jeden większa od liczby protonów. W stanie wolnym **X** jest srebrzystobiałym metalem, odpornym na działanie wody i powietrza, ale łatwo reagującym z mocnymi zasadami oraz stężonymi roztworami niektórych kwasów (np. z kwasem solnym).

Próbkę metalu **X** o masie $m_1 = 4,1819$ g wprowadzono do wodnego roztworu NaOH. Podczas roztwarzania metalu wydzielilo się $V_1 = 5,211$ dm³ gazu (w przeliczeniu na warunki normalne).

Otrzymany klarowny roztwór nasycano gazowym CO₂, w trakcie czego wytrącał się biały osad związku **A**. Po zakończeniu reakcji osad odsączono, przemyto wodą i ostrożnie wysuszono w temperaturze 120°C. Otrzymano $m_2 = 12,0906$ g związku **A**.

Związek **A** ogrzewano najpierw w temperaturze 150°C i stwierdzono, że uległ on reakcji kondensacji do związku **B**, a ubytek masy wyniósł $\Delta_1 = 23,1\%$.

Wyrzwanie związku **B** w temperaturze około 500°C prowadzi do powstania produktu **C** w postaci odmiany polimorficznej znanej jako odmiana γ (gamma). *Ze względu na bardzo rozwiniętą powierzchnię związek γ -C jest powszechnie wykorzystywany jako katalizator o wszechstronnym działaniu lub też jako nośnik katalizatorów.*

Powyżej 1000°C faza regularna γ -C przekształca się w heksagonalną odmianę polimorficzną – α -C. Jest to najtrwalsza odmiana związku **C** odporna na działanie nawet stężonych zasad i kwasów, charakteryzująca się dużą twardością i wysoką temperaturą topnienia (2050°C). *Przez stapianie α -C z niewielkim dodatkiem Cr₂O₃ (ok. 0,1%) można otrzymać pięknie zabarwione sztuczne kamienie szlachetne mające również zastosowanie w technice laserowej.*

Całkowity ubytek masy po wygrzewaniu w temperaturze 1100°C wyniósł $\Delta_2 = 34,6\%$ (względem masy związku **A**).

Do roztworu wodnego otrzymanego w reakcji **X** z NaOH_(aq), wziętych w stosunku molowym 1:3, dodano ostrożnie nadmiar kwasu fluorowodorowego. Z kwaśnego roztworu wykrystalizowała trudnorozpuszczalna bezwodna sól sodu **D**, występująca w przyrodzie jako minerał, stosowana m. in. jako topnik w elektrolitycznym procesie otrzymywania metalu **X** ze związku **C**.

Polecenia:

- a. (5 pkt.) Zidentyfikuj pierwiastek **X** i wyznacz jego masę molową w g/mol (z dokładnością do 0,01 g/mol). Określ liczbę masową (**A**) naturalnego izotopu pierwiastka **X** oraz jego liczbę atomową (**Z**).
- b. (5 pkt.) Napisz w formie cząsteczkowej i jonowej równania reakcji zachodzących podczas roztwarzania metalu **X** w roztworze NaOH i nasycania otrzymanego roztworu gazowym CO₂. Podaj wzór związku **A** i potwierdź jego skład za pomocą odpowiednich obliczeń.
- c. (4 pkt.) Podaj wzory związków **B** i **C**. Napisz równania reakcji zachodzących w trakcie rozkładu termicznego związku **A** do związku **B** oraz związku **A** do związku **C**. Odpowiedź uzasadnij i potwierdź stosownymi obliczeniami.
- d. (4 pkt.) Podaj wzór i zaproponuj budowę przestrzenną anionu występującego w strukturze związku **D**. Napisz w formie cząsteczkowej, równania reakcji zachodzących w trakcie otrzymywania związku **D**.
- e. (2 pkt.) Wyjaśnij, dlaczego metal **X** jest odporny na działanie wody i powietrza.

W obliczeniach przyjmij następujące wartości mas molowych:

H – 1,008 g/mol; O – 16,00 g/mol; F – 19,00 g/mol; Na – 22,99 g/mol;
oraz objętość molową gazu w warunkach normalnych $V_m = 22,41 \cdot 10^{-3}$ m³/mol

ZADANIE 3

Analiza kinetyki reakcji metodą szybkości początkowych

Badano kinetykę reakcji jonów jodkowych z nadtlakiem wodoru w kwaśnym roztworze wodnym, prowadzącej do powstania wolnego jodu. Wszystkie cztery badane próbki w chwili rozpoczęcia pomiarów zawierały dodatkowo tiosiarczan sodu o stężeniu początkowym $[\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3]_0 = 0,00030 \text{ mol dm}^{-3}$ oraz śladową ilość skrobi. Poniżej podano wyniki pomiarów czasu pojawienia się niebieskiego zabarwienia (t_0) zmierzone dla różnych stężeń początkowych substratów ($T = 298 \text{ K}$). W rozważaniach przyjmij, że tiosiarczan reaguje bardzo szybko z jodem natomiast praktycznie nie ulega reakcji z nadtlakiem wodoru.

nr	$[\text{HOOH}]_0 / \text{mol dm}^{-3}$	$[\text{I}^-]_0 / \text{mol dm}^{-3}$	$[\text{H}_3\text{O}^+]_0 / \text{mol dm}^{-3}$	t_0 / s
1	0,012	0,030	0,050	43
2	0,020	0,030	0,050	26
3	0,020	0,050	0,050	15
4	0,012	0,030	0,125	41

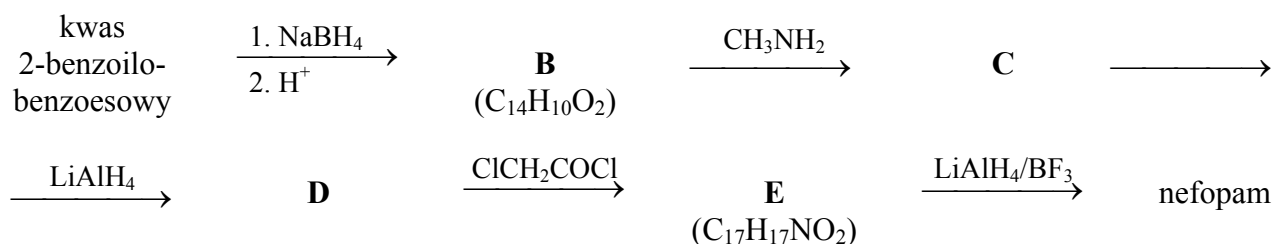
Polecenia:

- (2 pkt.) Napisz w formie jonowej sumaryczne równanie badanej reakcji oraz reakcji jonów tiosiarczanowych z jodem.
- (2 pkt.) Podaj ogólną postać równania kinetycznego reakcji jonów jodkowych z nadtlakiem wodoru, uwzględniającą wszystkie substraty.
- (3 pkt.) Na podstawie danych z tabeli oblicz doświadczalne szybkości początkowe $v_{01}-v_{04}$ wyrażone w $\text{mol dm}^{-3}\text{min}^{-1}$. (Można przyjąć, że tak wyznaczone wartości są z dostatecznym przybliżeniem równe szybkości początkowej zdefiniowanej ściśle jako zmiana stężenia reagenta w chwili początkowej reakcji, np. w odniesieniu do produktu reakcji $v_0 = dc/dt(t=0)$).
- (3 pkt.) Wyznacz rzędy cząstkowe wykorzystując metodę szybkości początkowych. Przyjmij, że są one wyłącznie liczbami całkowitymi.
- (2 pkt.) Podaj postać doświadczalnego równania kinetycznego i określ całkowity rząd reakcji.
- (2 pkt.) Oblicz wartości stałej szybkości reakcji (k) na podstawie danych z kolejnych eksperymentów i jej średnią wartość (k_{sr}).
- (2 pkt.) Przeanalizuj zaproponowany niżej mechanizm reakcji i wskaż produkty pośrednie.
$$\begin{aligned} \text{HOOH} + \text{I}^- &\rightarrow \text{HOI} + \text{OH}^- && \text{(powoli)} \\ \text{HOI} + \text{I}^- &\rightarrow \text{I}_2 + \text{OH}^- && \text{(szybko)} \\ \text{OH}^- + \text{H}_3\text{O}^+ &\rightarrow 2 \text{H}_2\text{O} && \text{(szybko)} \end{aligned}$$
- (4 pkt.) Wykaż, że mechanizm reakcji przedstawiony w poleceniu **g**. nie jest sprzeczny z danymi doświadczalnymi.

ZADANIE 4

Synteza leków

Cząsteczka jednego z leków przeciwbólowych, nefopamu, zawiera ośmioczłonowy pierścień heterocykliczny. Nefopam otrzymuje się z kwasu 2-benzoilobenzoesowego według schematu:

Widmo IR nefopamu nie wykazuje pasm absorpcji w zakresie 1700-1750 cm⁻¹ ani w zakresie 3200-3600 cm⁻¹.

W widmach IR związków **B**, **C** i **E** występują pasma absorpcji w zakresie 1650-1800 cm⁻¹, przy czym pasma te dla **B** i **E** są podobne, a różnią się znacznie od obrazu w widmie związku **C**.

Kwas 2-benzoilbenzoesowy można otrzymać ze związku **A** i benzenu w reakcji jednoetapowej. Związek **A** zawiera tylko węgiel, wodór i tlen.

Polecenia:

- (3 pkt.) Podaj wzór strukturalny związku **A**.
- (2 pkt.) Zapisz schemat reakcji otrzymywania kwasu 2-benzoilbenzoesowego z benzenu oraz związku **A** i podaj rodzaj wymaganego katalizatora.
- (15 pkt.) Podaj wzory szkieletowe związków **B**, **C**, **D**, **E** i nefopamu.

ZADANIE 5

Identyfikacja pewnego związku naturalnego

Na podstawie podanych niżej informacji określ budowę naturalnego związku **A**, złożonego tylko z węgla, wodoru i tlenu. Związek ten występuje m. in. w niektórych owocach, a ponadto odgrywa dużą rolę w metabolizmie cukrów i tłuszczu.

- Związek **A** pod wpływem działania specyficznego enzymu ulega dehydratacji do związku **B**.
- Wiadomo, że związek **B** może występować w postaci dwóch izomerów geometrycznych **B1** oraz **B2**. Z izomeru **B1** w wyniku ogrzewania powstaje produkt **C**, którego masa molowa jest o 18 g/mol mniejsza niż związku **B**; izomer **B2** w tych samych warunkach nie ulega żadnym przemianom.
- W wyniku ozonolizy prowadzonej w warunkach nieredukujących ze związku **B2** powstaje tylko jeden związek **D**.
- W wyniku reakcji związku **B2** z CH₃OH wobec SOCl₂ powstaje związek **E**, którego widmo ¹³C NMR składa się z 3 sygnałów, natomiast widmo ¹H NMR z 2 sygnałów, o stosunku intensywności 1:3.
- Związek **E** ulega reakcji hydratacji wobec enzymu, tworząc produkt **F**, o konfiguracji absolutnej S.
- Związek **A** można otrzymać w wyniku całkowitej hydrolizy związku **F** (konfiguracja absolutna nie ulega zmianie).
- Addycja Br₂ do związku **B2** prowadzi do powstania produktu **G**. W wyniku spalenia 1 mmola związku **G** otrzymuje się m. in. 176 mg CO₂ i 36 mg H₂O.

Polecenia:

- (6 pkt.) Wyprowadź wzór sumaryczny związku **B** a następnie narysuj wzory półstrukturalne lub szkieletowe izomerów **B1** i **B2**. Podaj wzór produktu **C** i wyjaśnij, dlaczego powstaje on w wyniku ogrzewania izomeru **B1**, a nie powstaje z izomeru **B2**.
- (4 pkt.) Narysuj wzory półstrukturalne lub szkieletowe związków **D** i **E**. Krótko uzasadnij wybór każdej ze struktur.
- (4 pkt.) Narysuj wzory klinowe (uwzględniające stereochemię) związków **F** oraz **A**.
- (6 pkt.) Przedstaw w konwencji Fischera wzory produktów addycji Br₂ do związków **B1** i **B2**.

CZAS TRWANIA ZAWODÓW: 300 minut

ETAP II

30.01.2009

Rozwiązania zadań teoretycznych

ROZWIĄZANIE ZADANIA 1

a. Dla równowagi (1), stała równowagi (dysocjacji): $K_a = \frac{[\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+][\text{H}_3\text{O}^+]}{[\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}]}$,

a dla równowagi kompleksowania (równanie (2)) stała równowagi (trwałości):

$$\beta = \frac{[\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+]}{[\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}][\text{OH}^-]} = \frac{[\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+][\text{H}_3\text{O}^+]}{[\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}]K_W} = \frac{K_a}{K_W}, \text{ gdzie } K_W \text{ jest iloczynem}$$

jonowym wody.

$$\text{Stąd, } K_a = \beta K_W = 3 \cdot 10^7 \cdot 10^{-14} = 3 \cdot 10^{-7}.$$

b. Dla równowagi (1) można przyjąć, że $[\text{H}_3\text{O}^+] = [\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+]$ oraz (ze względu na bardzo małą wartość stałej dysocjacji K_a), że $[\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}] = 0,1 \text{ mol/dm}^3$, czyli udział formy $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+$ w całkowitym stężeniu ołowiu(II) jest mały.

$$\text{Wówczas } [\text{H}_3\text{O}^+]^2 = K_a [\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}], \text{ czyli } [\text{H}_3\text{O}^+] = \sqrt{K_a [\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}]} = \sqrt{3 \cdot 10^{-7} \cdot 0,1} = 1,7 \cdot 10^{-4} \text{ mol/dm}^3; \text{ pH} = -\log(1,7 \cdot 10^{-4}) = 3,8$$

Stopień dysocjacji = $[\text{H}_3\text{O}^+]/0,1 = 1,7 \cdot 10^{-3}$, czyli 0,17 % ołowiu występuje w postaci $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+$. Jednocześnie niska wartość stopnia dysocjacji wskazuje, że założenie $[\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}] = 0,1 \text{ mol/dm}^3$ jest słuszne.

c. Po przekształceniu wyrażenia opisującego stałą dysocjacji K_a do postaci:

$$[\text{H}_3\text{O}^+] = K_a [\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}]/[\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+] \text{ podstawiamy } [\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+]/[\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}] = 1/99 \text{ i obliczamy, że: } [\text{H}_3\text{O}^+] = 3 \cdot 10^{-7} \cdot 99/1 = 3 \cdot 10^{-5} \text{ mol/dm}^3, \text{ stąd } \text{pH} = -\log(3 \cdot 10^{-5}) = 4,5.$$

d. Ponieważ dla jonów $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}$ wartość $\text{p}K_a = -\log(3 \cdot 10^{-7}) = 6,5$, to wartość $\text{pH} = 4$ jest dość odległa od $\text{p}K_a$. Oznacza to, że w tym środowisku dysocjację kwasową jonów $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}$ można zaniedbać.

Równowagę rozpuszczania PbSO_4 opisuje równanie: $\text{PbSO}_4 \rightleftharpoons \text{Pb}^{2+} + \text{SO}_4^{2-}$, a iloczyn rozpuszczalności tej soli $K_{s0} = [\text{Pb}^{2+}][\text{SO}_4^{2-}]$ (stosujemy uproszczony zapis Pb^{2+} zamiast $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}$). Przyjmując dalej, że $[\text{Pb}^{2+}] = [\text{SO}_4^{2-}] = S$ (gdzie S jest rozpuszczalnością molową soli), otrzymamy $K_{s0} = S^2$. W rezultacie $S = K_{s0}^{1/2} = 1,3 \cdot 10^{-4} \text{ mol/dm}^3$.

W roztworze o $\text{pH} = 8$, dysocjacja kwasowa jonów $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}$ jest istotna i wówczas można zapisać, że $S = [\text{SO}_4^{2-}]$ oraz $S = [\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}] + [\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+]$.

$$\text{Ponieważ } [\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+] = K_a [\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}]/[\text{H}_3\text{O}^+], \text{ w rezultacie } S = [\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}](1 + K_a/[\text{H}_3\text{O}^+]) \text{ czyli } [\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}] = S/(1 + K_a/[\text{H}_3\text{O}^+]).$$

Stąd dochodzimy do następującej zależności pomiędzy K_{s0} i S :

$$K_{s0} = [\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}][\text{SO}_4^{2-}] = S^2/(1 + K_a/[\text{H}_3\text{O}^+]), \text{ więc } S^2 = K_{s0}(1 + K_a/[\text{H}_3\text{O}^+]).$$

Po podstawieniu wartości liczbowych otrzymamy $S = 7 \cdot 10^{-4} \text{ mol/dm}^3$. Wyznaczona wartość rozpuszczalności jest ponad 5 razy większa niż w roztworze o $\text{pH} = 4$.

Alternatywny sposób rozwiązania to wykorzystanie równowagi kompleksowania opisanej stałą trwałości β . Ponieważ $[\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+] = \beta [\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}][\text{OH}^-]$ i $S = [\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}] + [\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+]$, to po podstawieniu $S = [\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}](1 + \beta[\text{OH}^-])$. Po dalszych

przekształceniach otrzymamy $S^2 = K_{s0} (1 + \beta[\text{OH}^-])$, a po podstawieniu wartości liczbowych (w tym $[\text{OH}^-] = 10^{-6} \text{ mol/dm}^3$) otrzymamy jak poprzednio $S = 7 \cdot 10^{-4} \text{ mol/dm}^3$.

Jeżeli obliczenia dla roztworu o pH = 4 zostaną przeprowadzone bez uproszczenia, czyli w taki sam sposób jak dla pH = 8, należy przyznać pełną punktację.

W roztworze o pH = 8 stosunek zawartości $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+$ do całkowitej zawartości rozpuszczonych form ołowiu(II) wynosi:

$$(K_a[\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}]/[\text{H}_3\text{O}^+])/([\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}] + K_a[\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}]/[\text{H}_3\text{O}^+]),$$

czyli po uproszczeniu: $(K_a/[\text{H}_3\text{O}^+])/(1 + K_a/[\text{H}_3\text{O}^+])$.

Po podstawieniu wartości liczbowych otrzymamy 0,97, czyli 97 %.

e. Korzystamy z równania Nernsta opisującego potencjał elektrody ołowiowej:

$E = E^0 + (RT/2F) \ln [\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}] = E^0 + (2,3RT/2F) \log [\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}]$. Podstawiamy stałe podane w zadaniu oraz temperaturę wyrażoną w K, $T = 298 \text{ K}$. Dla roztworu o pH = 4, $[\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}] = S = 1,3 \cdot 10^{-4} \text{ mol/dm}^3$. Stąd $E = -241 \text{ mV}$.

W roztworze o pH = 8, $[\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}] = S/(1 + K_a/[\text{H}_3\text{O}^+]) = 2,3 \cdot 10^{-5} \text{ mol/dm}^3$. Po podstawieniu do równania Nernsta otrzymujemy: $E = -263 \text{ mV}$. W rezultacie dla wyższej rozpuszczalności molowej otrzymujemy niższy potencjał.

Punktacja:

a.	Za wyznaczenie wartości K_a	3 pkt.
b.	Za obliczenie pH roztworu $\text{Pb}(\text{NO}_3)_2$	3 pkt.
	Za obliczenie procentowej zawartości $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+$	1 pkt.
c.	Za wyznaczenie wartości pH	2 pkt.
d.	Za obliczenie rozpuszczalności molowej dla pH = 4	2 pkt.
	Za wyprowadzenie zależności umożliwiającej obliczenie rozpuszczalności molowej dla pH = 8	3 pkt.
	Za obliczenie rozpuszczalności molowej dla pH = 8	1 pkt.
	Za obliczenie zawartości procentowej $\text{Pb}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})^+$	1 pkt.
	Za porównanie rozpuszczalności molowych	1 pkt.
e.	Za napisanie równania Nernsta	1 pkt.
	Za obliczenie potencjału dla roztworu o pH = 4	1 pkt.
	Za obliczenie potencjału dla roztworu o pH = 8	1 pkt.

RAZEM: 20 pkt.

ROZWIĄZANIE ZADANIA 2

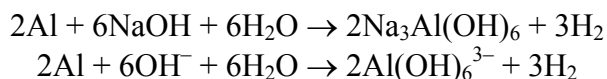
a. Skład jądra atomowego naturalnego izotopu pierwiastka X wskazuje, że należy on do lekkich pierwiastków. Na podstawie opisanych właściwości tego metalu i jego związków stwierdzamy, że jest to glin, co można potwierdzić obliczając jego masę molową a następnie liczbę masową izotopu i liczbę atomową. W reakcji z NaOH jeden mol glinu wydziela 3/2 mola wodoru. W reakcji powstało:

$$n_1 = \frac{V_1}{V_m} = \frac{5,211}{22,41} \approx 0,2325 \text{ moli H}_2,$$

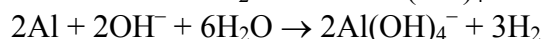
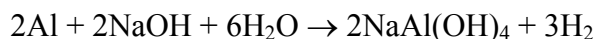
stąd: $M_X = \frac{m_1}{\frac{2}{3} n_1} = \frac{4,1819 \cdot 3}{2 \cdot 0,2325} = 26,98 \text{ g/mol}$, czyli liczba masowa izotopu wynosi $A = 27$.

Liczba atomowa wynosi więc: $Z = \frac{(A-1)}{2} = 13$, co potwierdza, że pierwiastkiem X jest glin.

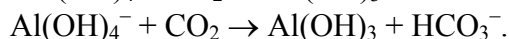
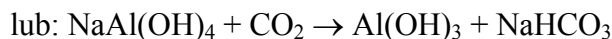
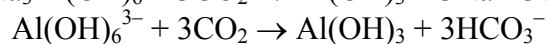
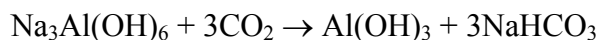
W roztworze NaOH glin ulega reakcji prowadzącej do powstania heksahydroksoglinianu sodu, zgodnie z równaniami:

Zakładając, że produktem reakcji jest tetrahydroksoglinian sodu, jej równania można zapisać następująco:

Nasycanie gazowym CO_2 roztworu zawierającego hydroksoglinian sodu prowadzi do zubożenia roztworu i wytrącenia krystalicznego osadu wodorotlenku glinu Al(OH)_3 (związek **A**) zgodnie z równaniami:

W celu potwierdzenia identyfikacji związku **A**, można obliczyć jego masę molową na podstawie masy wydzielonego osadu:

$$M_A = \frac{m_2}{\frac{2}{3}n_1} = \frac{12,0906 \cdot 3}{2 \cdot 0,2325} = 78,00 \text{ g/mol, co odpowiada masie molowej Al(OH)}_3.$$

Warunkowo dopuszczalny jest również zapis reagentów w formie soli oksoglinianowych NaAlO_2 lub Na_3AlO_3 . Jednak punktacja powinna być wtedy obniżona o 2 pkt.

- c. Reakcja kondensacji Al(OH)_3 prowadzi do szeregu złożonych hydrokso-związków glinu. Obserwowany ubytek masy Al(OH)_3 wskazuje, że na jeden mol Al(OH)_3 wydzielono się w pierwszym etapie reakcji:

$$\frac{\Delta_1}{M_{\text{H}_2\text{O}}} \cdot \frac{M_{\text{Al(OH)}_3}}{100} = \frac{23,1}{18,016} \cdot \frac{78,004}{100} \approx 1,00 \text{ moli wody. Reakcja tworzenia związku B zachodziła}$$

więc zgodnie z równaniem: $\text{Al(OH)}_3 \rightarrow \text{AlO(OH)} + \text{H}_2\text{O}$.

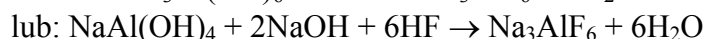
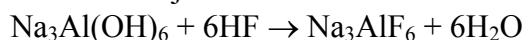
Właściwości związku **C** występującego w postaci wielu odmian polimorficznych wskazują, że jest to tlenek glinu Al_2O_3 . Ubytek masy Δ_2 potwierdza ten wniosek - w reakcji rozkładu termicznego wodorotlenku glinu w temperaturze 1100°C z jednego mola Al(OH)_3 wydzielono się

$$\frac{\Delta_2}{M_{\text{H}_2\text{O}}} \cdot \frac{M_{\text{Al(OH)}_3}}{100} = \frac{34,6}{18,016} \cdot \frac{78,004}{100} \approx 1,50 \text{ mola H}_2\text{O}.$$

Reakcja tworzenia Al_2O_3 (związku **C**) zachodziła więc zgodnie z równaniem:

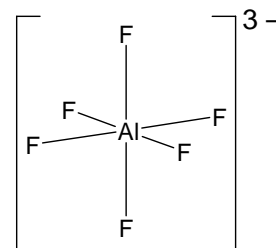

- d. Reakcja anionów Al(OH)_6^{3-} z roztworem HF prowadzi do wymiany ligandów OH^- na F^- . Z roztworu krystalizuje trudnorozpuszczalna sól sodowa Na_3AlF_6 , występująca w przyrodzie jako minerał *kriolit*. Równania reakcji tworzenia kriolitu:

Warunkowo dopuszczalny jest również zapis reagentów w formie soli oksoglinianowych NaAlO_2 lub Na_3AlO_3 , ale wtedy punktacja powinna być obniżona o 1 pkt.

W strukturze kriolitu występuje anion AlF_6^{3-} , który ma budowę oktaedryczną ze względu na wiązanie sześciu równocennych ligandów F^- przez centrum koordynacji (Al^{3+}):

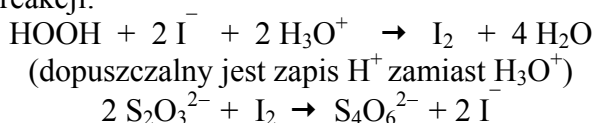
- e. Czysty glin jest odporny na działanie tlenu z powietrza pomimo dużego powinowactwa do tego pierwiastka. Powierzchnia metalu pokrywa się bowiem ściśle przylegającą, pasywną warstwą tlenku uniemożliwiającą dalsze utlenianie metalu. Pasywna powierzchnia zabezpiecza również metal przed reakcją z wodą i rozcieńczonymi kwasami. Ochronna (pasywna) warstwa tlenku w roztworze silnie kwasowym lub zasadowym ulega jednak rozpuszczeniu i dlatego glin łatwo roztwarza się w stężonych roztworach kwasów oraz wodorotlenków.

Punktacja:

a.	Za identyfikację pierwiastka X i wyznaczenie jego masy molowej	3 pkt.
	Za podanie liczby masową (A) i liczby atomową (Z).	2 pkt.
b.	Za poprawnie napisane równania reakcji	4 × 1 pkt. = 4 pkt.
	Za podanie wzoru związku A i odpowiednie obliczenie	1 pkt.
c.	Za wzory związków B i C poparte odpowiednimi obliczeniami	2 × 1 pkt. = 2 pkt.
	Za równania reakcji prowadzących od A do B oraz od B do C	2 × 1 pkt. = 2 pkt.
d.	Za wzór i schemat (lub opis) budowy przestrzennej anionu związku D	2 × 1 pkt. = 2 pkt.
	Za równania reakcji zachodzących w trakcie otrzymywania związku D	2 × 1 pkt. = 2 pkt.
e.	Za wyjaśnienie, dlaczego metal X jest odporny na działanie wody i powietrza	2 pkt.
RAZEM:		20 pkt.

ROZWIĄZANIE ZADANIA 3

a. Sumaryczne równanie reakcji:

b. Ogólne równanie kinetyczne ma następującą postać:

$$v = k[\text{HOOH}]^\alpha [\text{I}^-]^\beta [\text{H}_3\text{O}^+]^\gamma$$

c. Powstający na początku reakcji jod ulega szybkiej reakcji z tiosiarczanem – w momencie utlenienia całej ilości jonów $\text{S}_2\text{O}_3^{2-}$ pojawia się niebieskie zabarwienie pochodzące od kompleksu jodu i skrobi. Stąd szybkość początkową badanej reakcji można wyrazić wzorem:

$$v_0 = \frac{d[\text{I}_2]}{dt} \approx \frac{\Delta[\text{I}_2]_0}{\Delta t_0} = \frac{1}{2} \frac{[\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3]_0}{\Delta t_0}$$

$$\text{np. } v_{01} \approx \frac{1}{2} \frac{[\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3]_0}{\Delta t_{01}} = \frac{0,00030}{2 \cdot 43} \cdot 60 = 2,1 \cdot 10^{-4} \text{ mol dm}^{-3} \text{ min}^{-1}$$

Wyniki obliczeń zestawiono w poniższej tabeli:

nr	$v_0 / \text{mol dm}^{-3} \text{ min}^{-1}$
1	$2,1 \times 10^{-4}$
2	$3,5 \times 10^{-4}$
3	$6,0 \times 10^{-4}$
4	$2,2 \times 10^{-4}$

d. Porównując szybkości początkowe dla mieszanin różniących się stężeniem początkowym tylko jednego z substratów możemy określić rząd reakcji względem tego substratu, np.:

$$\frac{v_{01}}{v_{02}} = \frac{k[\text{HOOH}]_{01}^\alpha [\text{I}^-]_{01}^\beta [\text{H}_3\text{O}^+]_{01}^\gamma}{k[\text{HOOH}]_{02}^\alpha [\text{I}^-]_{02}^\beta [\text{H}_3\text{O}^+]_{02}^\gamma} = \left(\frac{[\text{HOOH}]_{01}}{[\text{HOOH}]_{02}} \right)^\alpha$$

$$\text{(ponieważ } [\text{I}^-]_{01} = [\text{I}^-]_{02} \text{ i } [\text{H}_3\text{O}^+]_{01} = [\text{H}_3\text{O}^+]_{02} \text{)}$$

$$\ln \frac{v_{01}}{v_{02}} = \alpha \ln \frac{[\text{HOOH}]_{01}}{[\text{HOOH}]_{02}} \quad \alpha = \ln \frac{v_{01}}{v_{02}} / \ln \frac{[\text{HOOH}]_{01}}{[\text{HOOH}]_{02}} = 1$$

Analogicznie obliczamy:

$$\beta = \ln \frac{v_{02}}{v_{03}} / \ln \frac{[\text{I}^-]_{01}}{[\text{I}^-]_{03}} = 1,05 \approx 1 \quad \gamma = \ln \frac{v_{01}}{v_{04}} / \ln \frac{[\text{H}_3\text{O}^+]_{01}}{[\text{H}_3\text{O}^+]_{04}} = 0,05 \approx 0$$

Jest to zatem reakcja pierwszego rzędu względem nadtlenu wodoru i jonów jodkowych oraz rzędu zerowego względem jonów H_3O^+ .

e. Całkowity rząd reakcji wynosi $r = \alpha + \beta + \gamma \approx 2$, a równanie kinetyczne przyjmuje postać

$$v = k[\text{HOOH}][\text{I}^-]$$

f. Stała szybkości reakcji: $k = v_0/[\text{HOOH}]_0[\text{I}^-]_0$

$$k_1 = 0,00021/(0,012 \cdot 0,030) = 0,58 \text{ mol}^{-1} \text{ dm}^3 \text{ min}^{-1}$$

$$k_2 = 0,00035/(0,020 \cdot 0,030) = 0,58 \text{ mol}^{-1} \text{ dm}^3 \text{ min}^{-1}$$

$$k_3 = 0,00060/(0,020 \cdot 0,050) = 0,60 \text{ mol}^{-1} \text{ dm}^3 \text{ min}^{-1}$$

$$k_4 = 0,00022/(0,012 \cdot 0,030) = 0,61 \text{ mol}^{-1} \text{ dm}^3 \text{ min}^{-1}$$

Średnia wartość stałej szybkości: $k_{\text{sr}} = 0,59 \text{ mol}^{-1} \text{ dm}^3 \text{ min}^{-1}$

g. Produkty pośrednie to HOI i OH^- .

h. Szybkość pierwszego najwolniejszego etapu determinuje szybkość całej reakcji. A zatem:

$$v = v_1 = k[\text{HOOH}][\text{I}^-] = k[\text{HOOH}][\text{I}^-]$$

Proponowany mechanizm nie jest więc sprzeczny z danymi doświadczalnymi.

Punktacja:

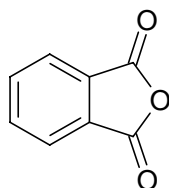
a. Za prawidłowy zapis równań reakcji	2 × 1 pkt. = 2 pkt.
b. Za prawidłowy zapis ogólnego równania kinetycznego	2 pkt.
c. Za obliczenie szybkości początkowych	3 pkt.
d. Za obliczenie cząstkowych rzędów reakcji	3 pkt.
e. Za określenie całkowitego rzędu reakcji	1 pkt.
Za podanie właściwej postaci doświadczalnego równania kinetycznego	1 pkt.
f. Za obliczenie 4 wartości stałej szybkości k	1 pkt.
Za podanie średniej wartości stałej szybkości k_{sr} z jednostką	1 pkt.
g. Za wskazanie produktów pośrednich reakcji	2 pkt.
h. Za wykazanie, że mechanizm nie jest sprzeczny z danymi doświadczalnymi	4 pkt.

RAZEM

20 pkt.

ROZWIĄZANIE ZADANIA 4

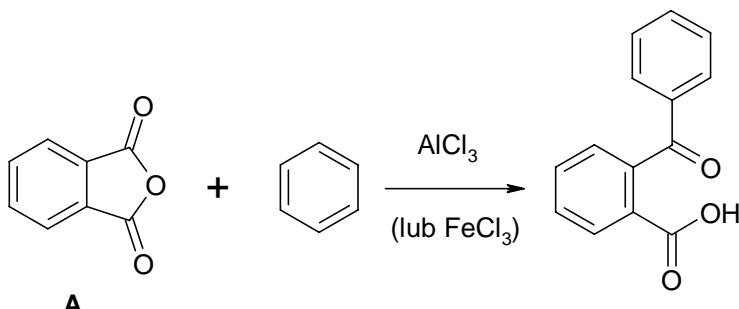
a.

(bezwodnik ftalowy)

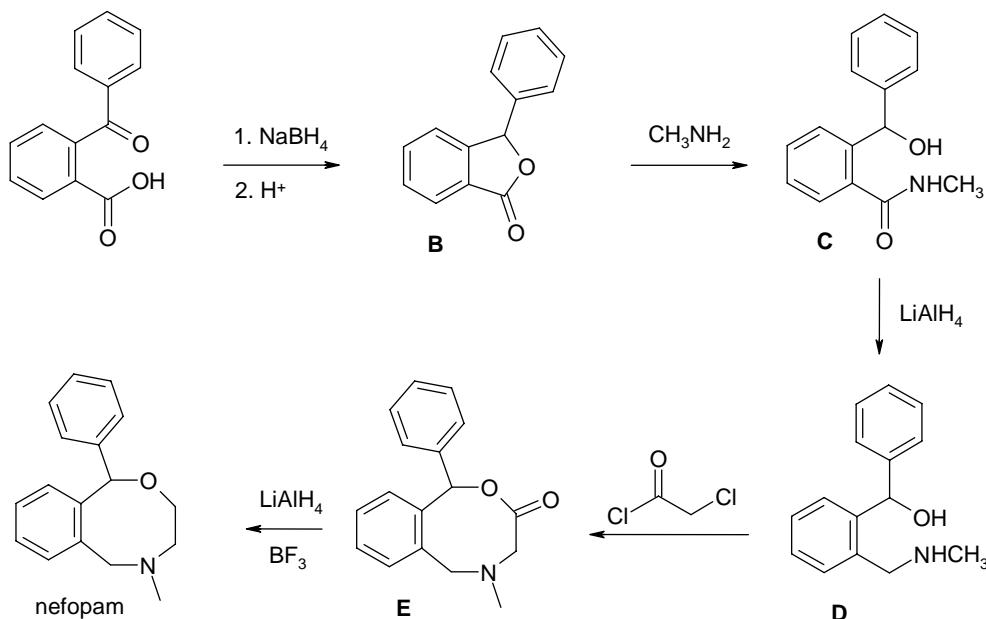
A

b.

A

c.

W reakcji redukcji kwasu 2-benzoilbenzoowego borowodorek sodu wybiórczo redukuje grupę karbonylową ketonową, nie redukując grupy karboksylowej. Drugi etap to reakcja estryfikacji wewnątrzcząsteczkowej z utworzeniem laktonu **B**.

W etapie **D** → **E** pierścień ośmioczłonowy tworzy się w wyniku reakcji grupy hydroksylowej z chlorkiem kwasowym (estryfikacja) i jednoczesnej reakcji II-rzęd. aminy z grupą RCH_2Cl .

Produkty redukcji estrów za pomocą $LiAlH_4$ zależą od warunków wykonywania reakcji. Dodatek kompleksu BF_3 -eter sprzyja redukcji estrowej grupy karbonylowej do grupy metylenowej (z estrów otrzymuje się etery).

Punktacja:

- a. Za poprawny wzór strukturalny bezwodnika ftalowego 3 pkt.
 b. Za schemat reakcji i podanie katalizatora 2 pkt.
 c. Za poprawne wzory związków **B** – **E** i nefopamu 5×3 pkt. = 15 pkt.

RAZEM 20 pkt.

Uwaga! Zamiast wzorów szkieletowych dopuszczalne są wszelkie inne poprawne wzory strukturalne (włącznie ze skrótami, np. Ph, Me).

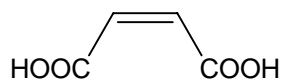
ROZWIĄZANIE ZADANIA 5

- a. Analiza spalenkowa związku **G** dostarcza informacji dotyczących liczby atomów węgla i wodoru w cząsteczce związku **G** oraz **B**. Obliczamy liczbę mmoli węgla (n_C) i wodoru (n_H) w 1 mmolu **G**.
176 mg - n_C	36 mg - n_H
44 mg - 1 mmol	18 mg - 2 mmol
- czyli $n_C = 4$ mmol, $n_H = 4$ mmol
- Zatem cząsteczki związków **G** i **B** muszą zawierać po 4 atomy węgla i po 4 atomy wodoru. Związek **B** musi mieć w swojej strukturze wiązanie podwójne - świadczą o tym m.in. reakcja ozonolizy, addycja Br_2 oraz występowanie dwóch izomerów geometrycznych. Informacja o reakcji związku **B** z CH_3OH wobec $SOCl_2$, wskazuje, że jest to nienasycony kwas karboksylowy. Wiadomo też, że jeden z tych izomerów **B** w wyniku ogrzewania traci cząsteczkę wody, czyli musi to być kwas dikarboksylowy, bo tylko taki związek w ten sposób utworzy bezwodnik. (Hydroksykwas trzeba wykluczyć, gdyż wiadomo, że związek musi zawierać wiązanie nienasycone oraz tylko 4 atomy wodoru w cząsteczce). Uwzględniając liczby atomów węgla i wodoru, wzór sumaryczny **B** możemy więc zapisać jako: $C_4H_4O_4$.

(Należy również jako wzór uznać zapis: $C_2H_2(COOH)_2$).

Szukane związki **B1** i **B2** to izomery geometryczne kwasu butenodiowego o przedstawionych niżej strukturach.

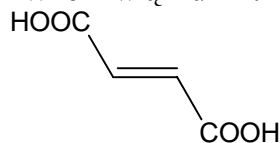
Wzór związku **B1**:

izomer *cis* (Z)
(kwas maleinowy)

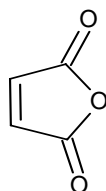
(Nazwy kwasów nie są wymagane.)

Wzór związku **B2**:

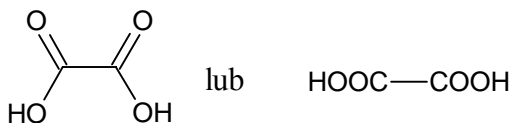
izomer *trans* (E)
(kwas fumarowy)

Wzór związku **C**:

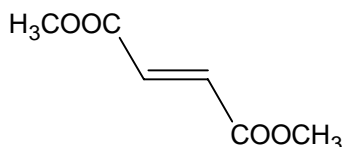
Związek **C** (bezwodnik kwasu maleinowego) powstaje tylko z izomeru **B1**, ze względu na przestrzenne zbliżenie grup karboksylowych. Izomer **B2**, w którym grupy karboksylowe są od siebie oddalone, w warunkach opisanych w zadaniu nie ulega żadnym reakcjom.

- b. Z treści zadania wiadomo, że ozonolizę związku **B2** (czyli kwasu *trans*-butenodiowego) przeprowadzono w warunkach nieredukujących. Produktem musi więc być kwas dikarboksylowy o dwóch atomach węgla w cząsteczce, czyli szukany związek **D** ma wzór:

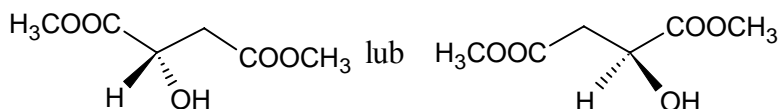

(Jest to kwas szczawiowy - nazwa nie jest wymagana)

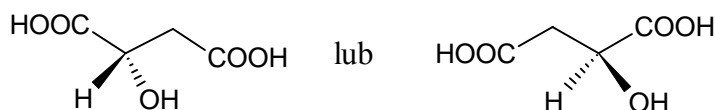
W wyniku reakcji związku **B2** z CH_3OH wobec $SOCl_2$ powstaje ester. Analiza widm NMR dostarcza informacji, że musiała nastąpić estryfikacja obydwu grup karboksylowych (3 sygnały ^{13}C NMR). Prowadzi to do wniosku, że wzór związku **E** jest następujący:

- c. Po przyłączeniu cząsteczki wody do podwójnego wiązania, ze związku **E** powstaje produkt **F**, którego strukturę przedstawia poniższy wzór:

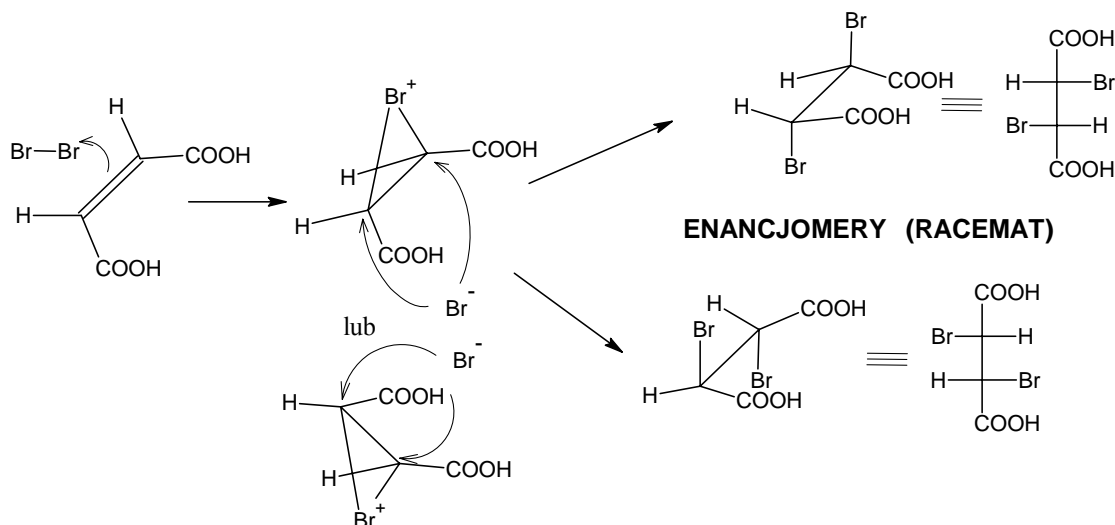
Całkowita hydroliza związku **F** prowadzi do związku **A**, opisanego wzorem:

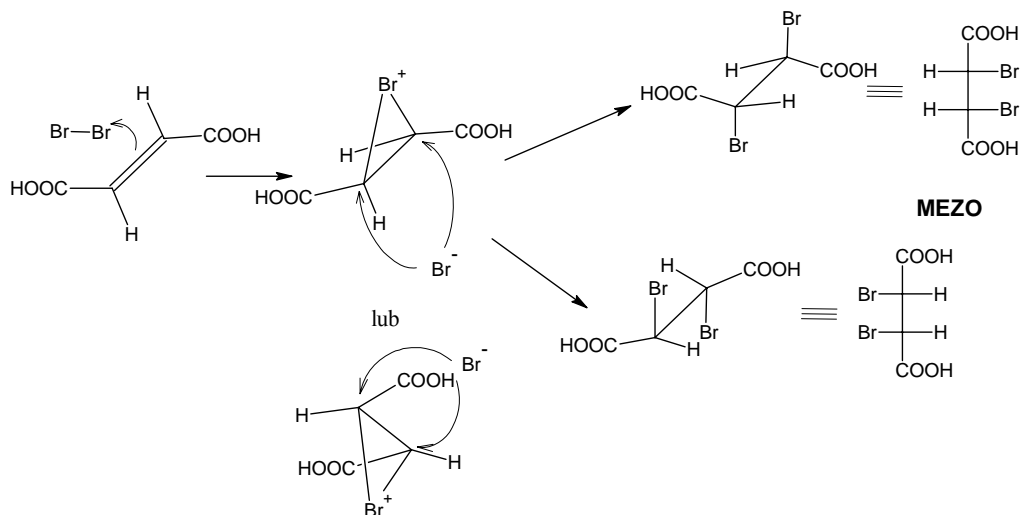
(Każde inne, poprawne przedstawienie struktury związków **F** oraz **A**, za pomocą wzorów klinowych, musi być uznawane. Jeżeli zawodnik błędnie przedstawi konfigurację (R zamiast S) należy mu przyznać 1 pkt. za samą strukturę)

d. W wyniku addycji Br_2 do izomerów **B1** i **B2** powstaną różne stereoizomery ze względu na to, że addycja Br_2 zachodzi wg tzw. mechanizmu ANTI. Atomy przyłączają się z różnych stron (od góry i od dołu) do wiązania podwójnego.

Addycja do **B1** przebiega wg poniższego schematu:

Natomiast do **B2**:

Cale schematy addycji Br_2 nie są wymagane. Wystarczy podanie produktów (w konwencji Fischera) powstających z odpowiednich izomerów.

Punktacja:

- a. Za wyprowadzenie wzoru sumarycznego związku **B** 2 pkt.
- Za wzory izomerów **B1** i **B2** 2 × 1 pkt. = 2 pkt.
- Za wzór związku **C** 1 pkt.
- Za uzasadnienie, dlaczego tylko z izomeru **B1** powstaje związek **C** 1 pkt.
- b. Za wzory związków **D** i **E** 2 × 1 pkt. = 2 pkt.
- Za uzasadnienie struktur **D** i **E** 2 × 1 pkt. = 2 pkt.
- c. Za wzory klinowe związków **F** i **A** 2 × 2 pkt. = 4 pkt.
- d. Za narysowanie wzorów produktów addycji Br_2 w konwencji Fischera 3 × 2 pkt. = 6 pkt.
 (2 enancjomery dla związku **B1**, forma mezo dla **B2**)

RAZEM 20 pkt.